

MAJA POLIĆ,
TRSATSKA ČITAONICA OD POČETKA DO 1918.

Rijeka, 2009., 192 str.

U nakladi Hrvatske čitaonice Trsat i Povijesnog društva Rijeka, u knjižnom nizu "Nova istraživanja prošlosti Rijeke i riječkog područja", izdana je 2009. g. knjiga *Trsatska čitaonica od početka do 1918.* riječke povjesničarke Maje Polić. Naslov monografije jasno upućuje na to da se istraživanje bavi poviješću trsatske čitaonice u zadanom razdoblju; no to je samo jedan vid autoričina doprinosa historiografiji kvarnerskog kruga. Naime, hrvatske su čitaonice na prijelazu iz XIX. u XX. st., osim svoje kulturne važnosti, imale i važn(ij)u ulogu izvorišta narodnog prosvjećivanja i oblikovanja hrvatske nacionalne svijesti, čemu autorica daje zasluženu pozornost i pruža nove spoznaje. Tekst je obogaćen brojnim starim fotografijama, ilustracijama i preslikama dokumenata koji čitatelju dočaravaju sliku onovremenog Trsata.

U uvodnom poglavlju autorica je ukazala na postojeću literaturu i izvore o trsatskoj čitaonici, njenu ograničenu dostupnost, ponajprije zbog stradanja dokumenata u požaru čitaoničkog Doma nakon Prvog svjetskog rata. Upoznavši čitatelja s gradom i problemima istraživanja, Polić je kroz sljedeća dva poglavlja pružila kratak presjek političkog stanja u hrvatskim zemljama u XIX. i početku XX. st., posebno se osvrnuvši na kvarnersko područje. U doba ilirskog pokreta i hrvatskog narodnog preporoda nije naime bilo dopušteno osnivanje hrvatskih političkih stranaka, pa se preko čitaonica nastojalo buditi nacionalnu svijest kroz njegovanje običaja, kulturnog nasljeđa i zajedništva. Čitaonički pokret koji je započeo na Gajev poticaj u Zagrebu proširio se i na ostale dijelove Hrvatske, pa tako i na Kvarner, počevši od Bakra (1839.) i Novog Vinodolskog (1845.) preko Kraljevice (1861.) i niza ostalih obalnih mjesta s hrvatskim čitaonicama u sljedećim desetljećima. U Rijeci su, saznajemo iz sljedećeg poglavlja, Hrvati, koji su činili apsolutnu većinu stanovništva, bili u posebno teškom položaju. Viši društveni sloj, tj. patricijat, sastavljen od desetak obitelji s materijalnom i političkom podlogom, imao je velike povlastice te ih je nastojao zadržati favorizirajući ugarska prezezanja za Rijekom. Hrvatsko-ugarskom nagodbom, odnosno "Riječkom krpicom", grad je 1868. potpao pod neposrednu upravu Pešte. Autorica je ukazala na posljedice tog događaja za djelovanje kvarnerskih hr-

vatskih čitaonica: "Naime, našavši se pred činjenicom da je Rijeka Hrvatsko-ugarskom nagodbom stavljena pod neposrednu upravu Budimpešte, primorski Hrvati, na čelu s političarima pravaške orijentacije, primjerice Erazmom Barčićem i kasnije Franom Supilom, ne napuštaju borbu. Svjesni da poslije gubitka Rijeke vrebaju i dalje opasnosti za Primorje i Bansku Hrvatsku općenito, nastoje spasiti svoje područje od mađarskog posezanja. U takvim prilikama osnutak svake čitaonice nije izolirana pojava(...)".

Središnja poglavlja posvećena su Trsatu i njegovu čitaoničkom Društvu. Osvrnuvši se na dugu i bogatu povijest Trsata, od antičke Tarsatike preko srednjovjekovnog vlasništva knezova Krčkih/Frankopana te potom uključivanja u austrijsku, carsku primorsku krajinu radi obrane od Osmanlija, Polić dolazi do 1874. godine, kada postaje općina čije sjedište tri godine kasnije postaje Sušak. Trsaćani su tijekom XIX. st. u više navrata iskazali svoj hrvatski nacionalni osjećaj; 1871. obilježili su 200. godišnjicu smaknuća Zrinskih i Frankopana, a 1876. osam stotina godina od krunjenja hrvatskog kralja Zvonimira. Slijedeći taj duh, nikla je ideja o osnutku Čitaonice, kojom bi se, ističe autorica, institucionalno organizirao tamošnji kulturni, prosvjetni i zabavni život te istovremeno pružio organizirani otpor romanskim, ugarskim i germanskim posezanjima za Trsatom. Prva inicijativa u tom smjeru krenula je od nekoliko viđenijih Trsaćana 1876. godine, kada su propisana i prva "Pravila društva narodne čitaonice Trsatske". Pravila su bila uobičajena, propisivala su obveze i usluge članova, posebno ističući važnost nabave i čitanja hrvatskih knjiga i časopisa. O prvom desetljeću čitaonice ne postoje sačuvani izvori, pa se tako ne može zaključiti je li bila zakonito udruženje.

Rad trsatske čitaonice možemo jasnije pratiti od 1887. godine, kada je čitaonica formalno uređena. Za prostorije Društva, odnosno Čitaonice odabran je prostor u stambenoj kući Trsaćanke Marije Kolacio; nabavljene su novine i listovi te važnija djela hrvatske književnosti, a već prve godine upisano je 37 članova. Godinu dana kasnije, zbog porasta članstva, sjedište Čitaonice premješteno je u dograđene prostorije školske zgrade na Trsatu. Osim svoje primarne djelatnosti, u Čitaonici su organizirana kulturna zbivanja poput koncerata, recitatorskih i dramskih sadržaja, predavanja, plesnih zabava i sl. Čitava ta kulturno-prosvjetna djelatnost, zaključuje Polić, povoljno je utjecala na jačanje i širenje hrvatskoga narodnog duha. Također, u posebnim mjesnim (ne)prilikama Čitaonica je djelovala i na karitativnoj razini. Prvi službeni predsjednik bio joj je Josip Linić (Pepić), rođeni Trsaćanin, lokalni trgovac koji je još od mlađih dana gajio hrvatske nacionalne osjećaje.

Jedan od bitnijih događaja vezan uz Čitaonicu i njene članove zbilo se 1892., kada su u posjet Trsatu došli gosti iz Češke. Tom su prigodom s njima ostvareni srdacni i

prijateljsku odnosi, ponajprije zaslugom toplog prijma u krugu okupljenom oko Čitaonice. U dirljivu druženju češkog i hrvatskog naroda prisutna je bila međusobna potpora i jedinstvo u ostvarivanju nacionalnih prava i sloboda u Monarhiji. Čitaoničari su bili aktivni i pri podršci sličnih društava hrvatskih krajeva; sudjelovali su primjerice na otkrivanju spomenika Ivanu Gunduliću u Dubrovniku.

S godinama je, uza sve raznolikija i češća kulturna događanja, Čitaonica postala premala i neadekvatna društvenim potrebama Trsaćana. Stoga je, dana 3. svibnja 1896., održana skupština Društva na kojoj je donesena odluka o podizanju zgrade čitaoničkog Doma. Bio je to veliki i financijski veoma zahtjevan zahvat koji su članovi Društva namjeravali brzo privesti kraju. U tom su naumu i uspjeli, pa je već 31. listopada 1897. zgrada Doma otvorena. Impozantno zdanje "Hrvatske čitaonice" s dvoranom za plesove, zabave i predstave, čitaonicom, sobom za knjižnicu, galerijom dvorane, uz pivnicu i gostionicu u podnožju, nikog nije moglo ostaviti ravnodušnim. Polić naglašava da je Dom podignut na uistinu teškome terenu, nasuprot Bogorodičine crkve, viseći iznad kanjona Rječine, pa je kao prkosno zdanje mađarsko-talijanske strukture tadašnje Rijeke svakodnevno podsjećao na hrvatski ponos. Na dan otvorenja nove zgrade Čitaonice dugogodišnji predsjednik Društva Josip Linić, i jedna od najzaslužnijih osoba za njezinu izgradnju, kazao je: "Braćo, eto dokaza i opet, što može bratska sloga, samo složno u ime Hrvatske i neće uzmanjkat nikada slava Trsatu. Podigosmo čitaonički dom, ne sustanimo nikada ni na dalje, samo u radu spas je Hrvat, spas i slava Trsatu." S novom, velebnom zgradom Doma došlo je i do novog kulturnog zamaha i još bogatijeg društvenog života, a posebice se razvio dramski aspekt djelovanja Društva. Na 25. godišnjicu osnutka trsatske čitaonice dnevnik *Novi list* njezino je djelovanje opisao na sljedeći način: "Uopće je njen rad toli intenzivan, mnogostran i blagoslovljen, te se s njom ne može takmiti ni jedna od njezinih kolegica u Hrvatskoj." Od svoga pokretanja 1900. dnevnik je objavljivao pozive, obavijesti i članke vezane uz Dom. Iz njegovih redaka saznajemo o poučnim predavanjima, plesnim zabavama, koncertima, gostovanjima, primjerice Karlovačkih tamburaša ili kazališnog društva Rudolfa Mlinarića.

U okviru i(li) uz podršku Čitaonice na Trsatu početkom XX. st. nastalo je i nekoliko kulturnih i sportskih društava. Autorica najprije navodi osnivanje nogometnog kluba *Slavija*, jednog od najstarijih hrvatskih klubova. Za financije su bili zaduženi sami igrači; svatko od njih doprinio je ovisno o svom materijalnom stanju. Trenirali su na više trsatskih travnatih lokacija, a ideja o izgradnji nogometnog igrališta nije se realizirala. Na kulturnom planu Trsat je dodatno obogatilo društvo *Glazba Trsat*, formalno osnovano 24. lipnja 1906., pod vodstvom svećenika dr. Andrije Račkog, čijemu je životu i djelu posvećena posebna pažnja. Glazba, koju su stvarali lokalni

dječaci, sudjelovala je u priređivanju ili je sama priređivala koncerte i zabave šireći svojim zvonkim zvucima rodoljubni žar. Prostorije čitaoničkog Doma koristili su za vježbanje i probe. Dom je poslužio i kao sjedište Radničko-obrtničkog potpornog društva "Erazmo Barčić", osnovanog 29. travnja 1913. Uloga društva bila je zaštititi svoje bolesne i radno nesposobne članove te brinuti o njihovom moralnom odgoju i naobrazbi. Čitaonički Dom do svojeg je zatvaranja izbijanjem Prvog svjetskog rata, kada u njega ulazi austrougarska vojska, bio trsatski centar društvene i kulturne scene.

Knjiga Maje Polić *Trsatska čitaonica od početka do 1918.* nezaobilazno je znanstveno, ali i publicističko štivo, koje istovremeno donosi nove spoznaje o ulozi hrvatskih čitaonica u nacionalnom prosvjećivanju i pruža uvid u kulturno-društveno djelovanje Trsaćana druge polovice XIX. i početka XX. st.

Milan Radošević